

Organik Koyun Yetiştiriciliği

Mahmut KALİBER*

Nazan DARCAN

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü 01330 Sarıçam/ADANA

Özet: Artan dünya nüfusuna paralel olarak artan gıda ihtiyacını karşılamak nedeniyle geçtiğimiz yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve birim alandan daha çok verim elde etmeyi amaçlayan yoğun girdili üretim metotları günümüzde büyük sorunlara neden olmaktadır. Bozulan ekolojik denge, kirlenen çevre ve yoğun girdili üretimin neden olduğu sağlık problemleri kendini göstermeye başlamıştır. İşte bu gibi nedenlerle yeni bir üretim sistemine duyulan ihtiyaçtan ötürü ortaya çıkan ve hızla gelişmekte olan organik tarım, doğal kaynaklarımızla sürdürülebilir üretim yapmayı amaçlamıştır. Organik tarımın önemli bir kolu olan organik hayvansal üretim ise, dünyada organik bitkisel üretim kadar hızlı bir şekilde gelişmektedir. Ülkemizde henüz öncü yetiştiriciler tarafından uygulanan organik hayvansal üretim, üreticilerimizin dikkatini çekmeyi başardığı takdirde benimsenecek ve ülkemiz hayvancılığının içinde bulunduğu darboğazdan çıkışında lokomotif görevi üstlenecektir. Bu bağlamda ülkemizin iklim, arazi ve doğal koşullarında, yetiştiricilerimizin sosyo-ekonomik imkânları dâhilinde uygulanma potansiyeline sahip olan organik koyun yetiştiriciliği bu makalede ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Organik, ekolojik, koyun yetiştiriciliği, üretim sistemleri.

Abstract: Cause of the increasing human population and food needs, applying methods from the beginning of the past century for obtain more product from the unit area caused important problems at the present day. Impaired ecological balance, environmental pollution and conventional production caused health problems today and if measures will not taken they cause bigger problems in the future. In that reasons organic (ecological-biological) agriculture appears and rapidly developed. The target of organic agriculture is have a sustainable production with natural resources and show respect to the nature, animals and humans. However organic agriculture looks like an alternative production method in today it will be the inevitable production method in the future. This study includes organic agriculture, organic livestock production, the necessary of organic farming and organic sheep breeding which has a potential production possibility in the terms of our country.

Keywords: Organic, ecological, sheep breeding, production systems.

GİRİŞ

Organik üretim, tarımda daha çok bitkisel üretim dallarında ortaya çıkmış ve giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak, gelişmiş ülkelerde tüketicilerin bitkisel ürünlerde olduğu gibi besin güvenilirliği yüksek hayvansal ürünleri tercih etmeye yönelmeleri, çevre bilinci ve hayvan haklarına duyarlılığın artması nedeniyle organik tarımda organik hayvancılık süreci başlamıştır. Organik tarımın ayrılmaz bir parçası olan organik hayvancılık, çiftlik hayvanlarına doğal davranışlarının tüm hallerini göstermelerine izin veren, organik yemlerle beslenen, verimi artırmak amacıyla hormon, antibiyotik vb. katkı maddeleri kullanılmayan, tüketicilere daha sağlıklı ürünler sunmayı amaçlamış, çevre dostu bir üretim modelidir.

Organik tarım, AB ülkeleri ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde tarım sektörü içerisinde en hızlı (% 10-40) gelişme gösteren sektörlerden biri olup, dünyada günümüzde 25 milyar doları aşan organik ürün ticaret hacminin yakın bir gelecekte 100 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde organik tarımın gelişmesi için organik ürünlerin üretimi ve tüketimi önemli düzeyde desteklenmektedir. Dünyada organik tarımda bitkisel üretim yanında hayvansal üretimde de önemli

* (Sorumlu yazar) Mahmut KALİBER, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü 01330 Sarıçam/ADANA (mkaliber@cu.edu.tr)

gelişmeler sağlanmış, süt ve süt ürünleri, et, yumurta ve bal gibi ürünler organik olarak da üretilmeye ve tüketilmeye başlanmıştır (Ak ve Kantar, 2007).

TÜRKİYE'DE ORGANİK HAYVANSAL ÜRETİM

Günümüzde ülkemizde organik hayvancılık yapan işletme sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte son yıllarda Doğan Holding tarafından Kelkit Havzasında başlatılan organik süt sığırcılığı projesi ülkemizde ekolojik hayvancılık konusunda yürütülen en büyük ulusal projedir. Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ise organik tarım turizmi konusunda organik tarım yapan çiftliklerle birlikte örnek bir proje yürütmektedir. Ülkemizde organik hayvansal üretim yapan sertifika almış çiftçi sayısı, yetiştirilen hayvan türleri ve hayvan sayıları Çizelge 1'de görülmektedir. Çizelgede de görüldüğü gibi ülkemizde önemli miktarda organik bal üretilmekte ve ihraç edilmekle birlikte, organik et, süt ve yumurta üretimi çok düşük düzeydedir.

Çizelge 1: Ülkemizde organik hayvancılık üretim verileri (Ak ve Kantar, 2007).

Hayvan türü	Çiftçi sayısı	Hayvan sayısı	Hayvansal ürün	Üretim miktarı
Süt sığırı	3	844 baş	Süt	2.875 ton
Buzağı		250 baş		
Et sığırı		144 baş		
Koyun	2	10.199 baş	Et	12.39 ton
Kuzu		270 baş		
Yumurta tavuğu	1	2.700 adet	Yumurta	241 940 adet
Arı	122	26.596 kovan	Bal	636.48 ton
			Polen	3.25 ton
			Arı sütü	1 kg
			Bal mumu	580 kg
			Propolis	20 kg

KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNDE ORGANİK ÜRETİMİ GELİŞTİRME OLANAKLARI

Türkiye 23.974.600 baş koyun varlığı ile İspanya'dan sonra Avrupa'da ikinci sıradadır (FAO, 2008). Ülkemiz tarımsal işletmelerinde üretilen toplam süt miktarının %87,1'i inek sütü, %9,3'ü koyun sütü, %3,3'ü keçi sütü ve %0,3'ü manda sütüdür (TUIK, 2008). Elde edilen koyun sütü 746.872 ton dolaylarındadır (FAO, 2008). Bu miktarın hâlihazırda büyük bir bölümü peynire işlenir. Koyunların beslenmesi büyük ölçüde doğaya, çayır ve meralara dayalıdır. Elden beslemenin düzeyi oldukça düşüktür ve hemen hemen yok gibidir. Bu nedenle elde edilen koyun sütleri aslında organik süttür denilebilir. Ülkemizde kurban bayramında kesilen hayvanlar hariç, toplam kesilen hayvanlar içerisinde %58,8 ile koyun ilk sırada yer alırken bunu %24,4 ile sığır ve %16,8 ile keçi takip etmektedir. Üretilen toplam kırmızı etin %74,6'sını sığır eti, %20,8'ini koyun eti ve %4,6'sını ise keçi eti oluşturmaktadır (TUIK, 2008). Bu verilerin ışığında, Türkiye koyunculugunda pazar için organik üretime geçişin kolay olduğunu söylemek mümkündür.

ORGANİK KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNE BAŞLAMA

Organik hayvansal üretim yapmak isteyen müteşebbis öncelikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Ekolojik Tarım Komitesi (ETK) tarafından çalışma izni verilen herhangi bir Kontrol ve/veya Sertifikasyon kuruluşuna dilekçe ile başvurur ve işletmesinden elde edeceği ürünlerin organik olarak değerlendirilmesi için gerekli çalışmanın yapılmasını talep eder. Kontrol kuruluşu müteşebbisten istediği çeşitli bilgi ve belgeler yardımıyla başvurunun organik üretim yapmaya uygun olup olmadığına karar verir ve bunu Ekolojik Tarım Komitesi'ne bildirir. Kontrol kuruluşu organik üretim yapmasını kabul ettiği ve sözleşme yaptığı müteşebbisi geçiş sürecine alır, bu sürecin sonunda olumlu kanaat

edinirse de müteşebbisin Ekolojik ürün etiketi kullanmasına izin verir. Ekolojik hayvancılıkta, damızlık veya üretim için çevreye, iklim koşullarına ve hastalıklara dayanıklı hayvanlar seçilmelidir. Bu nedenle, bölgeye adapte olmuş yerli ırklar ve melezleri öncelikle düşünülmelidir. Bu tür bir hayvancılıkta, genetik metotlarla hayvan ıslahına müsaade edilmediğinden organik bir sürü oluşturabilmek için, genetik modifiye edilmiş hayvanlar kullanılamaz (Anonymous, 1999; Şayan ve Polat, 2002; Anonim, 2002; Anonymous, 2002).

Ekolojik bir sürü oluşturabilmek için, işletmeye dışarıdan yani konvansiyonel işletmelerden getirilecek hayvanlar çeşitli yönetmelikler göre Çizelge 2’de verildiği gibi belli bir yaşın altında olmalıdır (Anonymous, 1999; Anonim, 2002; Anonymous, 2002).

Çizelge 2: Ekolojik bir sürü oluşturabilmek için konvansiyonel işletmelerden getirilecek hayvanların yaşı (Anonymous, 1999; Şayan ve Polat, 2002; Anonim, 2002; Anonymous, 2002).

Küçükbaş Hayvanlar	Yaş	Yönetmelik*
Kuzu ve oğlak	En fazla 1.5 aylık	a, b
Kuzu ve oğlak (Kuzu ve oğlak besisinde)	En fazla 1 aylık	B
Damızlık hayvanlar	En fazla 14 aylık	B

* a) Avrupa Birliği Yönetmeliği, 1999; b) T.C. Yönetmeliği, 2002.

GEÇİŞ SÜRECİ

Geçiş süreci, organik hayvansal üretime başlanmasından ürünün ekolojik olarak kabul edilmesine kadar geçen süredir. Diğer bir ifadeyle, bu süreç, konvansiyonel hayvansal ürünün organik hayvansal ürüne dönüşüm periyodudur ve hayvan türü ile verim yönüne göre Çizelge 3’de verildiği gibi değişmektedir (Şayan ve Polat, 2002).

Çizelge 3. Hayvan türü ve verim yönüne göre geçiş süreçleri (Anonymous, 1999; Şayan ve Polat, 2002; Anonim, 2002; Anonymous, 2002).

Küçükbaş Hayvanlar	Süre	Yönetmelik*
Koyun ve keçi eti üretiminde	6 ay	a, c
Koyun ve keçi eti üretiminde (kuzu ve oğlak besisinde)	2 ay	a, c
Sığır, koyun ve keçi sütü üretiminde	6 ay (24 Ağustos 2003’ten sonra 3 ay)	a
Sığır, koyun ve keçi sütü üretiminde	3 ay	b
Sığır, koyun ve keçi sütü üretiminde	6 ay	c

* a) Avrupa Birliği Yönetmeliği, 1999; b) IFOAM, 2002; c) T.C. Yönetmeliği, 2002.

ORGANİK KOYUN YETİŞTİRME

Barınak

Barınaklar hayvanlara yeterli temiz hava ve gün ışığı sağlayarak, ekstrem hava koşullarından da koruyacak şekilde inşa edilmeli, kullanılan yapı materyalleri ve üretim ekipmanları da hayvan ve insan sağlığına zarar vermemelidir. Barınaklar şekilleri ve boyutları bakımından hayvanların doğal davranışlarına cevap verebilecek nitelikte olmaları ile konvansiyonel hayvan yetiştiriciliğinde kullanılanlardan farklıdır (Anonymous, 1999; Şayan ve Polat, 2002; Anonim, 2002).

Bakım

Organik hayvan yetiştiriciliğinde, iyi barınak koşulları sağlandıktan sonra, önemli olan dikkatli bir bakımdır. Hayvan sağlığının korunması için, veteriner hekim önerileri ile dezenfeksiyon ve aşı gibi

her türlü hijyenik tedbirlere müsaade edilir. Ancak yeterli hijyenik koşullar sağlandıktan sonra da, sağlık problemleri çıkarsa, hayvansal ürünlerde kalıntı bırakmayan bitkisel ilaçlar gibi alternatif ilaç kullanımına öncelik verilir. Acil durumlarda sentetik ilaç gerekirse, toksikoloji listesi dikkate alınarak kullanılır. Ancak, ürünün organik olarak değerlendirilebilmesi için, kullanılan ilacın kalıntılarının vücuttan atılması ve bunun içinde son ilaç dozu alımından itibaren belli bir süre geçmesi beklenir. Bu süre, konvansiyonel üretim de yasa ile belirtilenin en az iki katıdır ve herhangi bir süre belirtilmemiş ise en az 48 saat olmalıdır. Aşı uygulamaları ve parazit tedavisi dışında, bir yıl içerisinde hayvanlara üçten fazla sentetik ilaçların kullanılması halinde söz konusu hayvanlar veya bu hayvanlardan elde edilen ürünler, organik ürün olarak satılamazlar. Verilecek kaba ve yoğun yem miktarları hayvan sağlığını etkilemektedir. Organik hayvan beslemede, ruminantlara kaba yemlerin öncelikle ve önemli miktarlarda, örneğin, rasyon kuru maddesinin yaklaşık % 60'ı oranında yedirilmesi; tahılların ise, üretimin yoğun olduğu dönemlerde takviye olarak kullanılması önerilmektedir (Anonymous, 1999; Şayan ve Polat, 2002; Anonim, 2002; Anonymous, 2002).

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, çayır-mera alanlarının daha iyi bir şekilde değerlendirilmesine, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, agroturizm ve kırsal kalkınmaya, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacaktır (Ak ve Kantar, 2007). Üreticilerimizin, mazisi çok fazla olmayan organik tarıma rağbet gösterdiği söylenebilir. Ülkemiz koşulları göz önüne alındığında organik üretim yapılabilecek birçok saha olduğu ve bu potansiyelin, gerekli yatırımların yapılarak ülkemiz tarımının itici gücü haline getirilebileceğini söylemekte yarar vardır. Organik bitkisel üretimde olduğu gibi organik hayvansal üretimde de az zamanda büyük mesafeler kat edebilecek bir yapıya sahip olan ülkemizde bu alanda gerekli teşvik, tedbir ve düzenlemeler hazırlanmalı ve faaliyete geçirilmelidir. Türkiye sahip olduğu hayvan sayısı ve geniş arazi miktarıyla, hem iç pazarda organik üretimi kendine yetecek hem de dış pazarda söz sahibi olabilecek ülkelerden biri olma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

- Ak, İ., Kantar, F., 2007. *Türkiye’de ekolojik hayvancılık sürdürülebilir mi?*. Bahçeşehir Üniversitesi “Organik Tarım Kongr.”, 19-20 Ekim 2007, İstanbul.
- Anonim, 2002. *Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik*. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Resmi Gazete, 11 Temmuz 2002-Sayı 24812.
- Anonymous, 1999. *Official Journal of the European Communities*, 24.08.1999.
- Anonymous, 2002. *Basic Standards for Organic Production and Processing*. IFOAM Internal letter, 72 /March 2000, IFOAM, Tholey-Theley, Germany.
- FAO, 2008. <http://www.faostat.fao.org>
- Şayan, Y., Polat, M., 2002. *Ekolojik (organik-biyolojik) hayvansal üretimin temel ilkeleri*. Organik tarım eğitimi ders notları. İzmir İl Tarım Müdürlüğü ve Araştırma Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği. Emre Basımevi, Ekim, 239-251, İzmir.
- TUIK, *Hayvansal üretim istatistikleri*, 2008.